

Merovingische tremissis van “Antwerpen” in herinnering

schaal 1/1

vergroting

vz.: buste naar rechts met haartooi en diadeem
ANDERPUS

lees: Antwerpen

kz.: een meervoudig gevoet kruis
CHRODIGISILU

lees: monetarius Chrodigisilus

13,5 mm diameter, massa 1,25 g

Periode: einde 6de-begin 7de eeuw (vermoedelijk 590-600)

Bewaarplaats: Bibliothèque Nationale de France, Parijs

Ex. verzameling Ponton D'Amécourt, ex. de Coster

Gevonden in Bath (Zeeland), Vanhoudt RBN 1988 p. 47 nr. 6

De jaarlijkse EGMP penning van ons jubileumjaar 2010 heeft op de voorzijde de afbeelding van bovenstaande merovingische munt om verschillende redenen:

- een lid van de afdeling Antwerpen heeft ooit eens gevraagd naar een afbeelding van deze munt.
- de feestelijke Algemene Vergadering gaat door te Antwerpen.
- de oudste geschreven plaatsnaamvermelding Antwerpen is deze munt: ANDERPUS.

Meer dan redenen genoeg om eens van gedachten te wisselen met Arent Pol (Geldmuseum te Utrecht), de specialist van merovingische numismatiek, en enkele toelichtingen neer te schrijven bij deze munt.

De naam Antwerpen

Alfred Michiels, die tijdens de Algemene Vergadering hierover een uiteenzetting gaat geven, zal volgende oudste en betrouwbare bronnen toelichten waarbij wordt verwezen naar ‘Antwerpenaars/Antwerpen’:

1. De Vita Eligii van begin 8ste eeuw verhaalt over de pogingen van Eligius tot bekering van de **Andouerpenses** of **Andouerpi** “Antwerpenaars”.
2. De Annales Fuldenses vermelden de verwoesting van **Andwerpam civitatem** door de Noormannen in 836.
3. Tenslotte de 7de-eeuwse Merovingische munt, zoals hierboven beschreven, met **ANDERPUS**.

De twee eerste bronnen zouden naar een ‘Antwerpen’ als gebied of streek verwijzen.

Met betrekking tot de derde bron, de hierboven beschreven munt, zou men verwachten, in analogie met andere munten, dat deze munt eerder de naam zou dragen van een plaats of locatie. Is Anderpus een plaatsnaam of de naam van een streek? Belangrijk verschil? Trouwens ‘civitas’ kan soms ‘stad’ betekenen. Hier ligt een kluiw voor de beoefenaars van de toponymie en de specialisten op het gebied van vroeg-middeleeuwse geschiedenis.

De merovingische tremissis met ANDERPUS

Deze ‘Antwerpse’ munt is een gouden munt, een tremissis, gelijk aan een derde van een solidus. Er wordt aangenomen dat de Franken met het aanmunten zijn begonnen omstreeks 500 na Chr. Dit is enerzijds gebaseerd op het feit dat de Bourgonden reeds op het einde van de 5de eeuw hun eigen munten hebben aangemaakt en tevens dat Theudebertus I (534-548), een Frankische koning, een solidus op eigen naam sloeg (in 539?) waarvan wordt aangenomen dat dit niet de eerste Frankische munt zou zijn. Trouwens in het begin van de 6de eeuw waren er meerdere belangrijke veldslagen om gebiedsuitbreiding te realiseren en kan er extra behoefde geweest zijn in eigen gouden betalingsmiddelen. Naast gouden munten zijn er ook, maar in veel mindere mate, kleine zilveren en bronzen uitgiften geweest (uiterst zeldzaam).

Deze gouden munten van de Merovingers waren zeker niet voor dagelijks gebruik in de handel vanwege de hoge waarde die ze vertegenwoordigden. Deze geldstukken hebben ongetwijfeld voor meerdere doelen gediend zoals voor betalen van grotere sommen (belastingen, boetes of dure aankopen), van bepaalde straffen die waren uitgedrukt in goudstukken (als rekeneenheid en/of betalingsmiddel) of als kostbaar geschenk, grafgift, offerandes of dergelijke.

Omstreeks 675 verdwenen plots de gouden munten en werden vervangen door zilveren munten, denarius genoemd. In deze periode verminderde de goudvoorraad in Europa wegens de handel met het Oosten terwijl hier geen goud werd ontgonnen. De munten krijgen een lager gehalte aan goud en de aandeel zilver neemt drastisch toe. Doch het plotse verdwijnen van goud in de munten (waarschijnlijk volgens nationale instructie) moet meer dan één oorzaak hebben gekend. Mogelijk ontstond er door de economische vooruitgang meer behoefte aan een ‘dagelijks’ te gebruiken betalingsmiddel, zijnde een zilveren muntstukje van kleinere waarde, de denarius. Mocht dit zo zijn, dan zou dit de eerste ontwikkeling geweest zijn naar de feodale muntslag met kleine zilveren munten zoals wij deze kennen vanaf de Karolingische periode waar

Pippijn in 754 een algemene munthervorming gebruikt om deze zilveren munten te standaardiseren over zijn ganse rijk. Gedurende 5 eeuwen zouden bijna uitsluitend zilveren munten als algemeen betalingsmiddel in omloop zijn.

Merovingische productie van munten:

goud: 500/520-675

zilver: - geringe productie van minuscule zilver ca 500

- normale productie van normale zilverstukken 675-754

brons: geringe productie 6de eeuw, voornamelijk Provence

Chronologisch overzicht van de merovingische muntslag:

Fase 1: GOUD 500/520-585/590: pseudo-imperiale goudmunten – *weinig zilver en brons*
Bekend als imitaties van Romeinse en/of Byzantijnse solidus of triens

Fase 2: GOUD 585/590-675: nationale muntslag van uitsluitend gouden munten met verwijzing naar plaats van aanmunting en verantwoordelijke monetarius, soms ook naar een koning.

Fase 3: ZILVER vanaf 675, uitsluitend zilveren denarius tot munthervorming van Pippijn in 754.

De hier besproken merovingische munt valt onder fase 2. Een typische uitvoering van deze munten is op de voorzijde een buste en de vermelding van een plaatsnaam waar de munt zou geslagen zijn (legende eindigt vaak op FIT). Op de keerzijde een beeldenis met een kruis en errond de naam van een monetarius (legende eindigt vaak op MON). De vermelding van zowel de plaats als de verantwoordelijke kan wijzen op een soort garantie- of kwaliteitsstelling van de munt.

Hierbij een voorbeeld van een merovingische munt van Namen:

schaal 3/4

<p>vz.: NAMUCO FIT <i>geslagen te Namen</i></p> <p>kz.: GODUMARUS</p> <p>gouden triens, 1,25 g periode: 600-610</p> <p>Spink, sale 5003, lot 386</p>	<p>vz.: NAMUCO FIT <i>geslagen te Namen</i></p> <p>kz.: GODUMARUS MO <i>monetarius Godumarus</i></p> <p>gouden triens, 1,11 g periode: 610-620</p> <p>Elsen, veiling 90, lot 507</p>
--	--

ANDERPUS: Antwerpen?

Daar in de Merovingische periode de rivieren belangrijke handelswegen waren, is Antwerpen hoogstwaarschijnlijk één van de handelslocaties geweest. Doornik was

trouwens een vooraanstaande stad en gelegen in het Scheldebekken waardoor men kan aannemen dat de Schelde handelsactief was. Daar waar de Rupel in de Schelde loopt komt alle water van geheel Vlaanderen samen: met Leie en Scheldebekken komt het van ver in Frankrijk en met Dijle/Demer/Nete van Brabant, Limburg en Kempen. In deze omgeving zou bijgevolg een toevloed van verkeer kunnen zijn geweest. Trouwens het beste bewijs zijn de Noormannen die in stroomopwaartse richting al deze rivieren hebben gebruikt om hun plunderingen te doen (Schelde, Rupel, Dijle tot in Leuven, enz.).

De Schelde heeft altijd een belangrijke rol gespeeld als landgrens: tussen Keltische stammen, bij de Romeinen en in de middeleeuwen (Frankrijk/Duitse Rijk), zelfs als provinciegrens vandaag. Hier kunnen nederzettingen zijn geweest om de handel te ondersteunen. Ik kan alleen maar lezen dat men niet zeker weet waar de exacte locatie van het 'eerste Antwerpen' zou zijn geweest in de 6de-7de eeuw. Gezien de ligging kan men verwachten dat er in de omgeving van de toenmalige monding van de Rupel een handelsactiviteit is geweest. Waar? Verder archeologisch onderzoek zal hier wel klaarheid brengen. De heer Michiels oppert hier dat Anderpus een plaats is in het gebied Antwerpen en misschien in de buurt van Schelle?

Anderzijds zijn er langs de Schelde (de hoofdader) betrekkelijk weinig merovingische muntplaatsen bekend in Frankrijk (Cambrai en Famars?) en België (Doornik en Antwerpen). Was de handelintensiteit veel kleiner dan we soms willen denken?

De naam Anderpus komt niet meer voor op andere munten en bijgevolg zijn er geen andere referentiepunten.

We gaan er nu eenmaal van uit dat de toeschrijving van deze munt aan Antwerpen juist is. Harde bewijzen van pro of contra zijn er niet.

CHRODIGISILUS (lees: monetarius Chrodigisilus)

Samen met de naam van de monetarius wordt meestal aan de ander zijde van de munt de plaatsnaam vermeld. Hoe dan ook waren sommige monetarii actief op meerdere plaatsen (meestal in dezelfde regio) wat er op wijst dat zij herkenbaar en erkend waren voor hun specifieke rol door de lokale gemeenschap of verantwoordelijken.

Over de status of de rol van de monetarius (hier Chrodigisilus) wordt aangenomen dat die de verantwoordelijke uitgever was van de munt. Waarschijnlijk heeft de monetarius als ondernemer gewerkt volgens bestaande regels. Hij zorgde voor de kwaliteitsgarantie wat laat vermoeden dat hij een zekere autoriteit had. Was hij een ambtenaar en werkte hij voor het koninklijk gezag? Om belastingen te innen? Was hij een muntmeester en wisselaar zoals we kennen in de late middeleeuwen?

De monetarius Chrodigisilus komt niet meer voor op andere munten en bijgevolg zijn er geen andere referentiepunten.

Bibliografie

Alfred Michiels, *ANDOUERPIS ANTWERPEN, Nieuwe zoektocht naar de betekenis van de naam Antwerpen en de vroegste geschiedenis van de Antwerpenaars*, Rumst, 2007.

Hugo Vanhoudt

Nota: In De Muntklapper 54 (2007) werd een artikel gewijd aan de merovingische goudmunten geslagen te Namen. Hierin werd algemene informatie gegeven over het hoe en waarom van de merovingische munten.